

Јелена Тодоровић

ОЗБИЉНА ФРИВОЛНОСТ

ЉУБАВ

И ПРОЛАЗНОСТ

У

ПАСТОРАЛИ 18. ВЕКА

Искрцавање на Китеру • Жан-Антоан Вато
1717 • Уље на платну, 129 x 194 cm • Музеј Лувр, Париз

Покажи нам из које вале да запловимо ка Китери,
Земљи лепоте! Којим путем да идемо?
Под којим се сводом бокори то царство нежности?
— ЧАРЛС КОРАН, 1856.

Искрцавање на Китеру, (1717) Антоана Ватоа представља једно од најутицајнијих дела које нам је период рококоа оставио у аманет. Оно није само надахнуло поему Чарлса Корана скоро век и по после настанка слике, већ је постало амблемско дело свога времена, које је важило за отелотворење рокајних појмова љубави, живота и природе. То је прва, а уједно и врхунска, представа *fête gallante*, симбол дворских уживања и квинтесенција концепта „романтичне љубави”—тог чудног вида осећајности које се често сматра најважнијим наслеђем рококоа. Главни носиоци слике истовремено су и осећајност и природа која је одражава. Из тог разлога, Ватоово дело постало је персонификација нечег веома значајног—трајног убеђења у неодољивост пасторале. Појмови љубави и романсе које је створила култура 18. века неодвојиви су од идеје врта, и могу се видети не само на платнима Бушеа, Ватоа и Фрагонара, него и у зеленим сенкама правих башти.

Ако би требало издвојити један елемент битан за разумевање естетике рокока, онда би то несумњиво био осећај мере. За мање од пола века, појам мере неповратно се променио у ново схватање простора, предмета и саме осећајности.

Док је барок нудио величанственост и обиље, рококо је пружао суптилност и рафинирану раскош. Грандиозне потезе с барокних слика заменила је лакоћа додира и постојања, подједнако видљива у атмосфери уметничких дела

као и у паперјастим потезима четком који су је творили. Светло и прозраност дефинисали су простор, време и поимање нас самих. Осећање лакоће оставило је трага у свим сферама живота—од простора политичке моћи до најскровитијих предела осећања. Уместо повишене осећајности барокних религиозних и историјских наратива, много интимнији сентименти стигли су у жижу визуелних уметности и књижевности. То је било доба које је славило свакодневицу, не као моралну поуку с платана холандских мајстора 17. века, већ као наново пронађену радост живота. Шарденова *Слушкиња* поседује узвишеност до тада резервисану само за представе античких и библијских хероја, док Фрагонарова слика дворског балета носи исту снагу као велике историјске представе ранијих епоха. У време рококоа, монументално је замењено сићушним, скровитим и интимним. Примењену уметност овога доба обележава појава елегантних декоративних предмета који више не треба да дефинишу, него да красе просторе у којима се налазе. Управо из ових разлога, Волтер је критиковао уметност свога времена називајући га добом маленкости. Иако се концепт рококоа веома разликовао у различитим деловима Европе 18. века, за потребе овог текста фокусираћемо се искључиво на простор Француске где је промена осећајности била најочитија.

Концепт времена и простора такође се суштински мења. Величанствени

театар света који се више од једног века одигравао на позорници Версаја, сада се премешта на много приватније сцене племићких градских палата, у интимне просторе—*hotels*. Од веома сложеног барокног поимања времена, у које спадају и страх од пролазности, опсесија кретањем и дубока вера у савршене аркадијске светове, рококо преузима само најкрхкији део—вечни сан о Аркадији.

Fragile Merveille

Био је то древни сан, стар колико и само човечанство, сан о досезању вечности. Привлачност овога сна није почивала само на његовој визији природе ван међа реалног, већ и на идеализованој слици нас самих коју је са собом носио. Потекла из класичног античког мита о заувек зеленој вечној земљи којом влада Пан, Аркадија је добила своје кључно књижевно обличе у Вергилијевим *Еклогама* и постала пасторала, то врхунско садејство човека и природе. Њен значај надрастао је античко доба и пасторала је постала специфично алегориско огледало које одражава идеале свих доба њеног настанка.

Попут многих појмова преузетих из античког света, и идеја пасторале оживљена је и надграђена у доба ренесансе, и управо у то време љубавници су постали привилеговани становници те узвишене земље. У ренесанси су истовремено развијени књижевни и ликовни прикази пасторале—у стиховима Петрарке, Бокача и Саназара као и на сликама њихових савременика. Први визуелни записи пасторале добијали су своје обресе на платнима Ђорђонеа, а касније и Тицијана. Већ тада, пасторала је поседовала све елементе који ће бити непресушна инспирација у наредним вековима—*природу као царство чула, божанске љубавнике и осећај недостижног савршенства*.

Барокном добу приписује се стварање пасторале као засебног жанра. Бујна вечна природа, окупана златним поподневним сунцем, у делима Николе Пусена, Клода Лорена и Гаспара Дигеа, била је спомен првобитног света Златног доба. У таквом свету ван простора и времена само божанства обитавају. Попут осталих утопијских

простора, и Аркадија је била ван дома-шаја обичних смртника, ту су имали приступа само нестварни пастири, најчешће заогрунути античким тогама, вечни попут саме природе.

На овим темељима настаје пасторала рококоа која, као и време, пролази кроз суштинску трансформацију. Нова ера лакоће и крхкости, то доба које слави сва животна уживања, морало је да створи идеал пасторале по својој мери — пасторалу коју је могуће досегнути.

Први пут у историји, идеалан свет је доступан, с недодатних висина класичне митологије спустио се у много приземније сфере садашњости. Од некад далеких нестварних пашњака простор пасторале постао је приступачан, контролисан и припитомљен: претворен је у врт. Сличан процес преобликовао је осећања која су владала пасторалом. Уместо узвишене љубави из Овидијевих *Метаморфоза*, пасторала рококоа нудила је распон осећања која свако може, и треба, да поседује. Најдубља промена одиграла се у ликовима који носе пасторалу: уместо неприступачних античких божанстава, и нестварних нимфи тако далеких савременом гледаоцу, нови хероји припадају свету посматрача. Помодно одевени у костиме 18. века, елегантно нашминкани и очешљани, ти нови пастири и пастирице играју призоре у којима су љубав и лакоћа постојања суштинска осећања.

Један од најупечатљивијих примера визије љубави и природе пасторале рококоа несумњиво је *Јесења пасторала* Франсоа Бушеа (1749, сада у Валас колекцији у Лондону). Иако поседује све елементе које је захтевао жанр пасторале, простор овог дела

није више свети и скровити врт који су сликали Ђорџоне, Тицијан или Диге. Усред бујног зеленог дрвећа и жбуња налази се рушевна фонтана прекривена лишajem и маховином. Уз неизбежно стадо оваца, то је савршена сцена за двоје заљубљених пастира који се одмарају у зеленој сенци фонтане. Млади пастир нехајно одевен у свилу, заљубљено гледа драгу у своје крилу, и нежно је храни сјајним зрнима грождја. Целокупна сцена, налик пасторалама претходних времена, идеализован је конструкт, само отелотворује другачија осећања. Софистицирани буколички ликови подједнако су удаљени од треперавих богова и божица ренесансе, колико је и њихова љубав различита од оне коју су представљале пасторале прошлости. Та љубав није узвишени апсолут, већ галантна игра љубавних осећања, тако драга племићима 18. века. Љубав и њена представа постале су истински *fragile merveilles*, то крхко чудо постојања и бивствовања.

Суштина сензуалног света љубави и сензибилитет природе играју важну улогу у животу племства у доба рококоа. Уместо да се само диве или да жуде за далеким светом пасторале, племство тога времена чезнуло је да усвоји и освоји тај свет, да га неосетно уклопи у елегантан простор свог дворског живота. У својој осећајности, они теже да имитирају, да одиграју, а каткад и да проживе пасторалу. Тај аркадијски идеал огледа се и у називима које носе неки поседи француског племства: Испосница, Осама, Одмор... Први пут у историји пасторале, сензуални светови љубави и природе надрастају буколички сан и полако обликују саму стварност.

Претапање стварних и имажинарних светова, поседа жуђених и

Јесења пасторала • Франсоа Буше
1749 • Уље на платну, 259.5 x 198.6 cm • The Wallace Collection, Лондон

досегнутих, налази се у бити слике с почетка овог есеја, Ватоовог *Искрцавања на Китеру*. То дело није пасторала, већ ингениозна творевина уметникове уобразиље, прикладно названа *fête gallante*. То је сцена љубавног ходочашћа на острво Китеру, својеврстан поход заљубљених у обећану земљу љубави где ће све њихове романтичне жудње бити испуњене. Сачињена као алегија љубави и завођења, ова слика представља неколико елегантних парова у буколичком окружењу које подсећа на велике аркадијске пејзаже ренесансе и барока. Сваки гест је пажљиво проучени елемент завођења, који заједно с елегантним костимом и дворским манирима протагониста, постаје савршено огледало племства. То је својеврсно аркадијско огледало које треба да им врати улепшани одраз њих самих преко осећања љубави. Међутим, ово није једина порука садржана у Ватоовом делу, оно скрива још једно далеко меланхоличније значење: *сенку у врту*.

Осећање дубоке туге и жудње прожима срж блештавила слике, осећање много прикладније сцени одласка него доласка. Обриси пејзажа, кретање фигура, па чак и шуштање лишћа и мрешкање воде, наговештавају неумитну кратковечност и несталност. Управо зато, ова слика већ деценијама збуњује научнике, који никако не могу да одреде да ли је то слика доласка или одласка с острва љубавних сласти.

Упркос дубокој жудњи за срећом, у време рококоа знали су, исувише добро, да је љубав, попут свих снова, нестална. Лакоћа додира и постојања, тако својствена духу доба носила је у себи осећање неизрециве крхкости, и та меланхолична пасторала није

остала само на платнима мајстора рококоа, већ се незауоставиво проширила и на саму природу.

Чак и у најблиставијим енглеским и француским вртovima 18. века, посвећеним отелотворењу пасторалних чари, постоји неизбежно осећање непостојаности. Вртове 18. века испуњавају сеновите куле које се полако круне, псеудокласичне рушевине и готички лукови покривени маховином. Њихово присуство не одређује само жудња за паторескним, него и потреба да се представи права природа пасторале, она која слуги пропадање: наизглед савршени предели прожети су осећањем дубоке меланхолије и подсећају посматрача да чак и фриволност има своју тамну сенку.